

ปฏิจจสมุปบาท ตอนที่ ๔

สุภีร์ ทุมทอง

๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๒

ประเด็นการบรรยาย

๑. หลักปรัชญาสมุปบาท
๒. ความสำคัญของปรัชญาสมุปบาท
๓. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปรัชญาสมุปบาท
๔. ปรัชญาสมุปบาทในกระบวนการปฏิบัติธรรม
๕. แจกแจงขยายความหลักปรัชญาสมุปบาท

๑.๑ หลักทั่วไป

อิมสมิ สติ อิทํ โหติ,

อิมสสุปปาธา อิทํ อุปฺปชฺชติ.

อิมสมิ อสติ อิทํ น โหติ,

อิมสส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ.

(สํ.นិ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

๑.๒ หลักแจกแจงขยายความ

อวิชชาปัจจัย สงขาร, สงขารปัจจัย วิญญาณ,
วิญญาณปัจจัย นามรูป, นามรูปปัจจัย สฬายตน์,
สฬายตน์ปัจจัย ผสโส, ผสสปปัจจัย เวทนา,
เวทนาปัจจัย ตณฺหา, ตณฺหาปัจจัย อุปาทาน,
อุปาทานปัจจัย ภโว, ภวปัจจัยชาติ,
ชาติปัจจัย ชรามรณ โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปายาสา สมภวนติ,
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

(สํ.นฺิ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

๑.๒ หลักแจกแจงขยายความ

อวิชชาเย เตวว อเสสวिरาคณิโรธา สงฺขารณิโรโธ,
สงฺขารณิโรธา วิญญานณิโรโธ, วิญญานณิโรธา นามรูปณิโรโธ,
นามรูปณิโรธา สฬายตณณิโรโธ, สฬายตณณิโรธา ผสฺสณิโรโธ,
ผสฺสณิโรธา เวทหนานิโรโธ, เวทหนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ,
ตณฺหานิโรธา อุปาทานณิโรโธ, อุปาทานณิโรธา ภาวนิโรโธ,
ภาวนิโรธา ชาตินิโรโธ,
ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกะปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปปายาสา นิร์อุณฺณติ;
เอวเมตสฺส เกวลสฺส **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ** โหติ.

(สํ.นํ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

๒. ความสำคัญของปฏิจจสมุปบาท

- ๒.๑ เป็นความจริงที่ไม่ขึ้นกับการอุปัติของพระศาสดา
- ๒.๒ เป็นธรรมลึกซึ้งเหนือตรรกะ
- ๒.๓ เป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์พิจารณาก่อนตรัสรู้
- ๒.๔ เป็นธรรมเทศนาสายกลาง
- ๒.๕ เป็นอริยญาณธรรม
- ๒.๖ เห็นปฏิจจสมุปบาทชื่อว่าเห็นธรรม
- ๒.๗ รู้ปฏิจจสมุปบาทเป็นสัมมาทิฏฐิ
- ๒.๘ รู้ปฏิจจสมุปบาทได้ชื่อว่าเป็นสมณะแท้
- ๒.๙ รู้ธรรมนี้แล้วหมดความสงสัยในชั้นธอติตเป็นต้น
- ๒.๑๐ ไม่รู้ธรรมนี้ไม่อาจพ้นอบาย

๓. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาท

๓.๑ เป็นอริยสัจที่ใคร ๆ คัดค้านไม่ได้

๓.๒ ทุกปัจจยាកการเป็นอริยสัจ ๔

๓.๓ ไม่มีเหตุต้นต่อแรกสุด

๓.๔ ปฏิเสธความมีอยู่จริงของอัตตาตัวตนในทุกกรณี

๓.๕ เหตุแห่งความหลากหลาย

๓.๖ ปัจจยាកการในจิตใจกระทบไปสู่สังคมส่วนรวม

๔. ปฏิจจสมุปบาทที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปฏิบัติธรรม

- ๔.๑ เพราะทุกข์จึงมีศรัทธา
- ๔.๒ วิชชาเกิดก็หมดปัญหา
- ๔.๓ เกิดตัณหาก็ยังดับทุกข์ได้
- ๔.๔ มีเวทนาโดยไม่ต้องมีตัณหา
- ๔.๕ อาหารของวิชชาและวิมุตติ
- ๔.๖ การกระทำตามลำดับ
- ๔.๗ ที่สุดแห่งทุกข์

ประเด็นการบรรยาย

๑. หลักพิสูจน์สมุปบาท
๒. ความสำคัญของพิสูจน์สมุปบาท
๓. สิ่งที่ควรทราบเกี่ยวกับพิสูจน์สมุปบาท
๔. พิสูจน์สมุปบาทในกระบวนการปฏิบัติธรรม
๕. แจกแจงขยายความหลักพิสูจน์สมุปบาท
 - ๕.๑ แบบทั่วไป
 - ๕.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ
 - ๕.๓ แบบชาติปัจจุบัน
 - ๕.๔ แบบ ๑ ขณะจิต
 - ๕.๕ แบบระบุงค์ธรรมปรมัตถ์
 - ๕.๖ แบบระบุนานาปัจจุ

ประเด็นการบรรยาย

๕. แจกแจงขยายความหลักปฏิจจสมุปบาท

๕.๑ แบบทั่วไป

๕.๒ แบบक्रम ๓ ชาติ

๕.๓ แบบชาติปัจจุบัน

๕.๔ แบบ ๑ ขณะจิต

๕.๕ แบบระบุงค์ธรรมปรมาตถ์

๕.๖ แบบระบุนานาปัจจุัย

๕.๑ แบบทั่วไป

อวิชชาปัจจัย สงขาร, สงขารปัจจัย วิญญาณ,
วิญญาณปัจจัย นามรูป, นามรูปปัจจัย สฬายตน์,
สฬายตน์ปัจจัย ผสฺโส, ผสฺสปัจจยา เวทนา,
เวทนาปัจจัย ตณฺหา, ตณฺหาปัจจัย อุปาทาน์,
อุปาทานปัจจัย ภโว, ภวปัจจัย ชาติ,
ชาติปัจจัย ชรามรณํ โสภปริเทวทุกขโทมนสฺสุปายาสา สมภวนติ,
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ.

(สํ.นិ. ๑๖/๒๑ ทสพลสูตร)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา อวิชา. (๑)

ทุกเข อณฺณาณ,

ทุกขสมุทเย อณฺณาณ,

ทุกขนิโรธอ อณฺณาณ,

ทุกขนิโรธคามินียา ปฏิปทาย อณฺณาณ.

อัย วุจฺจติ อวิชา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตเม อวิชชาปจฺจยา **สงฺขาร**. (๒)

ปุณฺณภิกฺโข อปุณฺณภิกฺโข อานนฺดาภิกฺโข,
กายสงฺขโร วจฺสีสงฺขโร จิตฺตสงฺขโร.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **ปุณณาสงขารो**.

กุสลา เจตนา กามาวจรา รูปาวจรา

ทานมยา สีลมยา ภาวนามยา. อยัม วุจฺจติ ปุณณาสงขารो.

ตตถ กตโม **อปุณณาสงขารो**.

อกุสลา เจตนา กามาวจรา. อยัม วุจฺจติ อปุณณาสงขารो.

ตตถ กตโม **อาเนญชาสงขารो**.

กุสลา เจตนา อรูปาวจรา. อยัม วุจฺจติ อาเนญชาสงขารो.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **กายสงฺขาร**.

กายสยฺเจตนา กายสงฺขาร,

วจีสยฺเจตนา วจีสงฺขาร,

มโนสยฺเจตนา จิตฺตสงฺขาร.

อิเม วุจฺจนฺติ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาร

(อภ.วิ. ๓๕/๒๒๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ สงฺขารปจฺจยา **วิญฺญาณํ**. (๓)

จกฺขุวิญฺญาณํ โสตวิญฺญาณํ ฆานวิญฺญาณํ
ชีวหาวิญฺญาณํ กายวิญฺญาณํ มโนวิญฺญาณํ.

อิทํ วุจฺจติ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๗ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ วิญญาณปจฺจยา **นามรูป**. (๔)

อตถิ นามํ, อตถิ รูป. ตตถ กตมํ นามํ.

เวทนากุขนุโธ สลฺลนากุขนุโธ สงฺขารกุขนุโธ. อิํ วุจฺจติ **นาม**.

ตตถ กตมํ รูป. จตฺตาโร มหฺภาวตา

จตุณฺณนฺนํ มหฺภาวตานํ อุปาทาย รูป. อิํ วุจฺจติ **รูป**.

อิติ อิทฺถจ นามํ อิทฺถจ รูป.

อิํ วุจฺจติ วิญญาณปจฺจยา นามรูป.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๒๘ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ. (๕)

จกฺขายตนํ โสตายตนํ ฆานายตนํ

ชีวฺหายตนํ กายายตนํ มนํายตนํ.

อิทํ วุจฺจติ นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๙ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม สฬายตนปจฺจยา **ผลฺโส**. (๖)

จกฺขุสมฺผลฺโส โสตสมฺผลฺโส ฌานสมฺผลฺโส

ชีวหาสมฺผลฺโส กายสมฺผลฺโส มโนสมฺผลฺโส.

อัยฺ วุจฺจติ สฬายตนปจฺจยา ผลฺโส.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๐ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา ผสฺสปจฺจยา เวทนา. (๗)

จกฺขุสมฺผสฺสชา เวทนา โสตสมฺผสฺสชา เวทนา

ฌานสมฺผสฺสชา เวทนา ชิวหาสมฺผสฺสชา เวทนา

กายสมฺผสฺสชา เวทนา มโนสมฺผสฺสชา เวทนา.

อัย วุจฺจติ ผสฺสปจฺจยา เวทนา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๑ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตฺถ กตมา เวทนาปจฺจยา **ตณฺหา**. (๘)

รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คณฺธตณฺหา

รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ฌมฺมตณฺหา.

อัยฺ วุจฺจติ เวทนาปจฺจยา ตณฺหา.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๒ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ ตณฺหาปจฺจยา **อุปาทานํ**. (๙)

กามุปาทานํ ทิฏฐุปาทานํ

สึลพฺพตูปาทานํ อตฺตวาทูปาทานํ.

อิทํ วุจฺจติ ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๓ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม อุปาทานปัจจุยา **ภโว**. (๑๐)

ภโว ทูวิเรน อตถิ กมมภโว, อตถิ อุปปตติภโว.

ตตถ กตโม กมมภโว.

ปุณณาสงขารो अपुण्णसङ्खारो आनेणसङ्खारो.

อัย วุจฺจติ กมมภโว. สพฺพมฺปิ ภวคามิกมฺม **กมมภโว**.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๔ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **อุปตติโก**.

กามภโว รูปภโว อรูปภโว

สญฺญาภโว อสญฺญาภโว เนวสญฺญานาสญฺญาภโว

เอกโวการภโว จตุโวการภโว ปญจโวการภโว.

อโย วุจฺจติ อุปตติโก. อิติ อยฺยจ กมฺมภโว

อยฺยจ อุปตติโก. อโย วุจฺจติ อุปาทานปจฺจยา ภโว.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๔ ปฏิจฺจสมุปฺบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมา ภวปจฺจยา **ชาติ**. (๑๑)

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย

ชาติ สลฺยชาติ โอกฺกนฺติ อภินิพฺพตฺติ,

ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตฺนानํ ปฐฺวีสภา.

อโย วุจฺจติ ภวปจฺจยา ชาติ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๕ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ ชาตีปจฺจยา **ชรามรณํ**. (๑๒)

อตฺถิ ชรา, อตฺถิ มรณํ.

ตตถ กตมา ชรา.

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตนิกาเย

ชรา ชีรณตา ขณฺทิจจํ ปาลิจจํ วลิตฺตจตา

อายุโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปริปาโก. อยํ วุจฺจติ **ชรา**.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๖ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ **มรณํ**.

ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา

จุติ จวนฺตา เกโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยา

ขณฺธานํ เกโท กเพวรสฺส นิกฺเขโป ชีวิตินฺทริยสฺส อฺปจฺเฉโท.

อิทํ วุจฺจติ มรณํ. อิติ อยฺยจ ชรา อิทฺถจ มรณํ.

อิทํ วุจฺจติ ชาติปฺจฺจยา ชรามรณํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๖ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **โสโก**.

ฌาติพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส โภคพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
โรคพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส สีลพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
ทิฏฺฐิพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส อญฺญตรญฺญตเรณ พยสเนน
สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรณ ทุกฺขธมฺเมน ฌุจฺจสฺส
โสโก โสจนา โสจิตตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก
เจตโส ปริชฌายนา โทมนสฺสํ โสกสลํ. อยํ วุจฺจติ โสโก.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๗ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **ปริเทโว**.

ญาติพยสเนน วา ผุจฺจสฺส โภคพยสเนน วา ผุจฺจสฺส

โรคพยสเนน วา ผุจฺจสฺส สีลพยสเนน วา ผุจฺจสฺส

ทิจฺฉพยสเนน วา ผุจฺจสฺส อญฺญตรญฺญตเรณ พยสเนน

สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรณ ทุกฺขธมฺเมน ผุจฺจสฺส

อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตํ

ปริเทวิตตํ วาจา ปลาโป วิปปลาโป

ลาลโป ลาลปนา ลาลปีตตํ. อัย วุจฺจติ ปริเทโว.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๓๘ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ **ทุกขํ**.

ยํ กายิกํ อสาคํ กายิกํ ทุกขํ

กายสมฺมยสฺสขํ อสาคํ ทุกขํ เวทยิตํ

กายสมฺมยสฺสชา อสาคา ทุกฺขา เวทนา.

อิทํ วุจฺจติ ทุกขํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๓๙ ปฏิจจสมุปบาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตมํ โทมนสฺสํ.

ยํ เจตสิกํ อสํสํ เจตสิกํ ทุกขํ

เจโตสมฺพสฺสขํ อสํสํ ทุกขํ เวทยิตํ

เจโตสมฺพสฺสชา อสํสตา ทุกฺขา เวทนา.

อิทํ วุจฺจติ โทมนสฺสํ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๐ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

ตตถ กตโม **อุปายาโส.**

ฌาติพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส โภคพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
โรคพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส สีลพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส
ทิฏฺฐิพยสเนน วา ฌุจฺจสฺส อฌเฏตฺรฌเฏตฺเรณ พยสเนน
สมนฺนาคตสฺส อฌเฏตฺรฌเฏตฺเรณ ทุกฺขธมฺเมณ ฌุจฺจสฺส
อายาโส อุปายาโส อายาสิตตํ อุปายาสิตตํ.

อโย วุจฺจติ อุปายาโส.

(อภ.วิ. ๓๕/๒๔๑ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

๕.๑ แบบทั่วไป

เอวเมตสฺส เกวลสฺส **ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย** โหตีติ

เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สงฺคติ โหติ,

สมาคโม โหติ, สโมธานํ โหติ, ปาตุภาโว โหติ.

เตน วุจฺจติ

“เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตี”ติ.

(อภิ.วิ. ๓๕/๒๔๒ ปฏิจจสมุปปาทวิภังค์)

สวัสดีครับ